

НАРОДНІ ГЕОГРАФІЧНІ ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КАМЕНЯ В ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Постановка проблеми в загальному та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Установлення принципів і моделей культурної мотивації, що лежить в основі номінації географічних реалій, є однією із актуальних і перспективних проблем у сучасному мовознавстві. Дослідження української народної географічної термінології було, є і залишатиметься актуальним, до того ж у багатьох аспектах. По-перше, це поповнення діалектної бази на рівні цієї тематичної групи, яке у своїй перспективі орієнтоване на укладання «Словника народних географічних термінів України», по-друге, народна географічна термінологія – це апелювативний арсенал, традиційно досліджуваний ономастами, і по-третє, природно, що діалектологічні студії у цій галузі дають матеріал для подальших досліджень з етимології, лексики, словотвору тощо. До того ж, ґрунтовне знання місцевої лексики, особливо географічної, дає можливість визначити, як практично формувалася українська мова у живому мовленні носіїв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про актуальність дослідження народних географічних термінів (далі, як і для географічна термінологія, – ГТ) свідчить значна наявність праць багатьох слов'янських дослідників (Е.Григорян [1], Р.Малько [9], М.Тостой [19], І.Яшкін [26] та ін.). В Україні лексику на позначення географічних об'єктів (далі ГО) представлено в регіональних словниках С. Грабця «Географічні назви Гуцульщини» (1950), Я. Рудницького «Географічні назви Бойківщини» (1962), Є. О. Черепанової «Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья» (1984) [22], О. К. Данилюк «Словник народних географічних термінів Волині» (1997, 2013) [7], Т. В. Громко, В. В. Лучика, Т. І. Поляруш «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» (1999) [4] та в окремих монографічних розвідках [2]; лексикографічні матеріали окремих дослідників зафіксовані лише як додатки до дисертаційних робіт І. М. Потапчук «Народна географічна термінологія в західноподільських говірках» (2012) [13] та С. В. Шийки «Народна географічна термінологія Ровенщини» (2013) [24] або фактичний матеріал до статей Є. О. Черепанової [21], Т. А. Марусенко (всі області України, 1968) [11], Н. Сокіл (НГТ Гуцульщини й Бойківщини) [17], О. Слободян (НГТ Луганщини) [15]. Однак зафіксована апелювативна лексика поки що не охоплює всього загальноукраїнського простору. У зв'язку з цим особливо актуальними є регіональні дослідження НГТ загалом та назв на позначення окремих ГО зокрема.

Виділення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми... Проведене нами дослідження НГТ Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) [3] показало, що ця лексична група є досить чисельною (1787 лексем та їх варіантів [4]) і важливою частиною загальнонародної мови.

Мета цієї статті – проаналізувати центральноукраїнські ГТ на позначення каменю в семасіологічному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження... З-поміж назв на позначення каменю як природного мінералу, який видобувають на обстеженій території або знаходять на певній території у вигляді суцільної маси чи окремих шматків без особливого призначення, складаючи загальний вигляд рельєфу, в центральноукраїнських говірках репрезентуються найменування цього географічного об'єкта з різними відтінками значень виражають 36 ГТ [2, 28–29].

Аналізовані ГТ можна об'єднати в семантичні ряди окремими релевантними ознаками: 1) камінь (загальне значення); 2) розмір; 3) походження. Діалектні й говіркові особливості зумовлюють значну варіативність ГТ на позначення каменю за фонетичним та словотвірним оформленням, що спричиняється до їх синонімічного використання, увиразнення місцевого мовлення тощо.

ГТ *кам'ін'* з аналізованою семантикою охоплює весь досліджуваний ареал і виступає в основному з двома значеннями «окремий великий камінь (в степу)» і «камінь на дні річки»: *кам'ін'*, *камін'* 'камінь', *кам'ін'юка* 'великий камінь' [4, 29].

Загальнослов'янський НГТ *камінь* – (< псл. **кату* [8, II, 359]), др. *камы*, болг. *камен*, схв. *ками*, пол. *kamień*, *kamyk*, в.-луж., н.-луж. *katjen* [20, II, 173]. В українській літературній мові *камінь* 'тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді' [16, IV, 83]. Різноманітні утворення з близькою семантикою знаходимо і в інших українських діалектах, а також широко представлені його деривати з опозиційними ознаками демінутивності та аугментивності: східнослоб. *кам'інец'*, *кам'інч'ік*, *кам'ін'уч'ка*, *кам'ішки* 'малий камінь', *кам'інишч'е*, *кам'ін'юка* 'великий камінь', *кам'ін'* 'великий камінь', 'дорога з твердим покриттям', *кам'ін'* (загальне значення) (у всіх н. пп.) [15, 332–333]; західно-

под. *камен'ука* 'великий камінь', 'окремі великі камені', *кам'інец'*, *кам'інюка*, *кам'ін'* 'великий камінь', *кам'ін'а*, *кам'ін':а* 'окремі великі камені' [13, 265]; середньопол. *кам'інец'* 'окремі камінь', *кам'інчик*, *кам'ін'чик* 'окремі невеликий камінь', *камін'ука*, 'окремі великий камінь', *кам'ін'*, *камен'*, *камин'* 'окремо взятий камінь', 'сукупність каменів', 'місце добування каменю' [24, 79].

Сюди ж відносимо і болгаризм *кам'ак* 'окремі камінь', зафіксований у компактно проживаючих болгарських говірках Вільшанського району (пор. болг. діал. *чакмак* «камінь», який Е.Григорян кваліфікує як запозичення з тур. *carmak* [1, 239]).

Сему 'великий камінь' у говірках Центральної України репрезентують лексеми *кам'ін'ука*, *бол'шак*, внутрішня форма яких прозора (пор. східнослоб. *бол'шак* 'великий камінь' [15, 272]). Цю ж сему, але з указівкою на множинність ГО ('великі камені'), репрезентують лексеми *бол'ване*; *брила*, *брил'а*; *вал*, *валуни*; *скала*, *с'кали*, *с'кал'а*, *скал'ука* [2, 29]. Структурально сема 'великі камені' оформляється у місцевих плюральних та збірних назвах, напр., *валуни*, *с'кали*, *с'кал':а*, *брил':а*.

НГТ *глиба* (< *псп.*glyba* < **gluba*, споріднене з лат. *gleba* 'глиба, кулька' [8, I, 523]) вживають у досліджуваному регіоні з семантикою 'окремі камінь' [4, 57]. В українській літературній мові лексема *глиба* має те саме значення, що *брила* 'великий безформний шматок каменю, землі, глини, льоду і т. ін.' [16, I, 236]. Отже, лексема в літературній мові містить характеристику ГО за розміром та формою, а в діалектному мовленні зацентровано увагу лише на розмірі реалії [13, 91]. Українські діалекти демонструють майже незмінну семантику терміна: східнослоб. *глиба* 'камінь (загальне значення)', 'великий камінь', та лексема *оглиба* 'великий камінь' [15, 297]; *г'либа* – західнопод. 'великий камінь', 'окремі великі камені' [13, 252]; середньопол. 'великий камінь', 'велика брила' [24, 304]; східнопол. 'окремі великий камінь' [22, 58].

Місцевий ГТ *бол'ване* – молдавське фонетичне оформлення, хоч етимологічно слово належить до праслов'янських утворень (< **bъlvantъ* < і.-е. **b(h)el-* «надуватися, товстіти» [25, 52–53]).

Взаємопов'язану з попередніми сему 'окремі камінь' репрезентує значна група ГТ: *скала*, *бруйака*, *брила*, *брило*, *брилак*, *брил'ука*, *булижник*, *булижн'ік*, *булдижник*, *булиш*, *бут*, *кругл'ак*, *лежен'*, *одинок*, *голиш*, *г'руда*, *г'рудка*, *злам*, *обривок* [2, 29] (див. Картосхему № 13 [2, 156]).

Сема 'окремі камінь' – це лише одне з багатьох значень спільнослов'янського *скеля*, місц. *скала* [20, III, 630–631]. Див. також д.-рус. *скала* 'кам'яна гора' [23, 77]. Утворення *скала*, *скеля* 'кам'яна брила або гора з стрімкими схилами та гострими виступами' зафіксоване у «Словнику української мови» як літературні [16, IX, 259]. Ці загальнономовні утворення мають різне фонетико-морфологічне і семантичне оформлення у говорах української мови: західнопод. *скала* 'крута гора, горб, підвищення', 'круча, крутий схил гори', 'окремі камінь', 'великий камінь', 'глибокий обривистий яр', 'висока, відкрита, спустошена місцевість, вільна від рослинності', 'високий, прямовисний берег річки', 'кам'яна гора з відкритими виступами', 'великий яр', 'скала', *с'кали* 'група горбів чи гір', 'окремі великі камені', 'кам'яниста гора', *скал':а* 'великі камені', *скалка* 'крута гора, горб, підвищення', 'високий, прямовисний берег річки', *скал'ука* 'окремі великі камені', *скел'а* 'крута гора, горб, підвищення', 'великий камінь', 'високий, прямовисний) берег річки', 'скала' [13, 302]; західноукр. *скала*, *скел'а*, *скелина* 'кам'яна гора з відкритими виступами', 'крутий, прямовисний берег', 'велике каміння', *скал':а* 'каміння, уламок скелі', *скал'ука* 'окремі уламок скелі', *скелище* 'велика скала, стрімчак' [11, 249]; середньопол. *скала* 'частина гори', 'кам'яний виступ на березі річки' *скел'і* 'круті схили гір (горбів)', *скел'а* 'кам'яне підвищення', 'круча', 'крутий схил гори', 'кам'яна брила' [24, 397–398]; східнопол. *скала* 'крута гора', 'окремі великий камінь'; *скел'а* 'крутий схил гори', 'крутий надвисний берег', 'вершина гори', 'гостра вершина гори', 'гола вершина гори' [22, 204]; східностеп. *скел'а* 'кам'яна гора', 'місце видобутку каменю', 'кам'янистий ґрунт', *скала* 'кам'яна гора', 'суцільний шар каменю' [14, 43]; *скала* 'великий камінь', 'виступ скелі', 'кам'яна гора або брила зі стрімкими схилами та гострими виступами', 'окремі камінь'; *скал':а* 'обломок скелі', *скал'ука* 'обломок скелі'; *скел'а* 'кам'яна гора або брила зі стрімкими схилами та гострими виступами', 'недоступна стрімка вершина' [15, 435–436].

У місцевому мовленні зафіксовані такі семантичні вираження ГТ *скала* 'кам'яна гора з відкритими виступами', 'крута гора', 'скелястий стрімкий схил', 'окремі великий камінь', 'великі камені'; *скел'а* 'камінний берег', 'камінь посеред річки', 'скелястий стрімкий схил', 'високий прямовисний берег річки' [4, 179–181].

Для ГТ не зовсім ясного походження *бруйака* [4, 29] (пор. *бroyака* «сильна течія води», *бroyаки* «пороги на річці» [ЕСУМ 1: 271]) значення «окремі камінь» єдине в досліджуваних говірках. Напевно, семантика ГТ мотивована такою ознакою, як «камінь, що обмивається сильним струменем води», і зводиться до псл. **bruhati* з і.-е. **bhru-* «вертатись; кипіти; бриніти» [2, 145].

ГТ *брила* та його морфологічні і словотвірні варіанти *брило*, *брилак*, *брил'ука* [4, 28–29] часто вживані з аналізованим значенням в усіх українських діалектах (див. [8, 1, 257]. М. Фасмер вважає його давнім метафоричним перенесенням з назви частини тіла тварини: рос. *бырла* ‘губа, відвисла нижня губа в собак’, порівнюючи з українським *брила* ‘глиба, грудка’, пол. *bryla* ‘т. с’ [20, I, 222]. Див. також приклади на користь цієї теорії, наведені Т. Марусенко [10, 218]. Автори «Етимологічного словника української мови» вважають таке зближення не доведеним і виводять термін *брила* з і.е. **bher* ‘бити, розбивати, дробити’ [8, I, 257]. В українській літературній мові *брила* ‘великий безформний кусок каменю’ [18, 69], а також ‘великий безформний шматок каменю, землі, глини, льоду і т. ін.’ [16, I, 236].

В українських діалектах виявлено здатність аналізованої лексики утворювати фонетичні та словотвірні варіанти з близькою семантикою: східнословоб. *брила*, *брилак* ‘великий камінь’, *брили*, *брил':а* ‘великі камені’, *брилак* ‘окремий камінь’ [15, 273] ‘великий камінь’; західнопол. *брила* ‘великий камінь’, *брили*, *брил'аки* ‘окремі великі камені’, *брил'іує* ‘великі камені’, *брило* ‘окремий камінь’, *брил'ука*, *брил'а* ‘окремі великі камені’, ‘окремий камінь’ [13, 242]; західноукр. *брила*, *брили*, *брил'іує*, *брилля* ‘велике каміння’, *брил':ак* ‘великий камінь’ [11, 218]; середньопол. *брила* ‘окремий великий камінь’, ‘великий камінний пласт’, ‘великий відламок каменя, землі, глини’, ‘шматок сухої землі’, ‘великі груди на зораному полі’, ‘поле, де грудкувата земля’, *брили* ‘великі камені’, ‘шматки сухої землі’, ‘великі груди на зораному полі’, ‘поле, де грудкувата земля’, *брил'ука* ‘великий камінь’, ‘затверділа земля’, ‘великі груди на зораному полі’, ‘поле, де грудкувата земля’, *брил':а*, *брил'ака* ‘великі груди на зораному полі; поле, де грудкувата земля’, *брил'че* ‘великі груди на городі; місце на городі, де грудкувата земля’ [24, 284]; східнопол. *брила* ‘окремий великий камінь’, ‘крута гора’ [22, 34].

Звертає на себе увагу ряд назв описуваного ГО, що вважаються запозиченнями з російської мови, з основою діал. *булига* «камінь» < псл. **bula* «гуля, куля, брила тощо» [8, 1, с. 290]: *булижник* (пор. укр. літ. «середньої величини округлий камінь твердої породи, який використовують як будівельний матеріал (головним чином для брукування вулиць); дикий камінь» [16, I, 253]), *булдижник*, *булижн'ік*, *булдижн'ік*, *булиш* [4, 29] (пор. рос. діал. *булыга*, *булыжник* [5, I, 141]). В українських говорах репрезентується НГТ східнословоб. *булижни'к* ‘великий камінь’, ‘камінь (загальне значення)’, ‘окремий камінь’ [15, 276]; західнопол. *булижники*, *булижн'іки* ‘окремі великі камені’, *велик'і булижники* ‘великі камені [13, 91]; західноукр. *булига* ‘великий камінь’ [11, 219]; середньопол. *булига*, *булиги* ‘великий камінь’, ‘великі камені’, *булижник*, *булижн'ік* ‘великий камінь’ [24, 287]; східностеп. *булижник*, *булижн'ік* ‘вимощена каменем до рога’ [14, 78].

НГТ *валун* та мн. *валуни* ‘великі камені’ [4, 35], мотивовані дієсловом *валити* (< псл. **valiti* [8, 325–327]), має паралелі в інших мовах [20, I, 270]. В українській мові – це ‘камінь, уламок гірської породи, оточений водою’ [18, 82]; у діалектах значних формальних змін або семантики ГТ *валун*, *валуни* не було зафіксовано: ‘великий камінь’ [15, 278]; західнопол. ‘великий камінь’, ‘окремий камінь’, ‘окремі великі камені’ [13, с. 243]; середньопол., східнопол., центральностеп. ‘великий камінь’, ‘великі камені’ [24, 290; 22, 39].

Крім семи ‘окремий камінь’, в основі назви *сір'ак* [4, 179] імпліцитно відбита і вказівка на колір (сірий) ГО.

В іншому ГТ *кругл'ак* [2, 30] основа характеризує окремий камінь за формою.

Лексема *одинач* ‘окремий камінь’ [4, 133] – спільнослов'янського походження від числівника *один*. Її географічне значення сформувалося на основі семантики «самотній, відокремлений (про людину)» (див. [16, V, 628]. Як ГТ на означення ‘самотній камінь, що знаходиться на дні річки’ із значенням основи «одинокий, самотній», цілком умотивований, оскільки в степу – це рідкість.

Відсутній в інших українських говірках ГТ *голиш* [2, 30], можливо, перенесений з російської мови, в якій це слово функціонує у значенні «дикий камінь твердої породи» [5, I, 372].

ГТ *грудка*, *грудка* [4, 64] при зіставленні із загальнослов'янським значенням «грудка, кусок», можна трактувати як результат перенесення назви за подібністю. Помилковим вважаємо думку Т. Марусенко про *груд* ‘горб’ < псл. **gradъ*, з посиланням на Ф. Славського [10, 218]. Термін *грудка* та його дериват *грудка* ‘великі груди з землі’ праслов'янського походження < **gruda* (споріднена з лит. *grusti* ‘товкти’ і сягає і.е. **ghreu-*, **ghrou-d-* ‘кришити’ [8, 1, 603] (пор. також зх.-поліс. *груд* ‘горбок’, ‘острівець серед води’ [25, 220]). Найменування *грудка* утворено суфіксальним способом (суфікс -к одночасно має значення одиничності й зменшуваності) від спільнослов'янської основи **gruda*. Континуанти псл. гнізда **gruda*, зокрема в географічній термінології, набували внаслідок контамінаційних процесів семантичних ознак псл. **groda* ‘купа’, ‘грудка, шматок’, ‘горб, підвищення на землі’, що відображено в багатьох слов'янських мовах [12, 160]. В українській літературній мові лексема *грудка* зазвичай означає ‘ущільнену частину якоїсь речовини,

що набула округлої форми' [18, 180], і в українських говорах: західнопол. *груда* 'окремі великі камені', 'окремиї камінь' [13, 257]; середньопол. *груда* 'окремиї камінь' 'великі куски засохлого ґрунту', 'великі груди на зораному полі', 'поле, де грудкувата земля', *грудка* 'спресований кусок 'поле, де грудкувата земля', 'затверділа земля', 'кусок мерзлої землі', *груди* 'поле, де грудкувата земля', 'великі куски засохлого ґрунту' [24, 313]; східнопол. *груда*, *грудка* 'окремиї великий камінь', *груда* 'невелике підвищення' [22, 66].

Бут 'окремиї великий камінь' – спільнослов'янська назва «будівельного каменя» [8, 1, 307], тобто або малого за розміром, або подробленого для використання в будівництві.

Назва окремого каменя *злам* [2, 30] мотивується дієсловом *зламати*: відламаний кусок скелі, а ГТ *обривок* – дієсловом *обривати*.

Щодо назви описуваного ГО *лежен* [2, 30], то вона мотивується характером розміщення його, тобто «той, що лежить».

За характером мотивації сюди можна віднести й назви, мотивовані походженням каменя від великої скелі, більшого каменя, тобто частиною колишнього великого ГО: *кусок*, *кусок скали* [4, 31, 55] (пор. східнослоб. *кусок* 'обломок скелі' [15, 354]).

Репрезентантами семи 'обломок скелі' є лексеми *скалля*, *скалюка*; *с'тінка*. Як і НГТ *виступ* 'виступ скелі', вони семантично прозорі.

Семему 'купа каміння' репрезентують різні за мотивами номінації лексеми *бугровище*; *вал*, *валок*, *навал*, *отвал*; *кагат*, *кагата*; *копиця*; *купа*, *куп'иця*, *скупиче*; *куча*, *кучугура*; *на-сип* [2, 30], основи яких широко вживаються в українській мові. Для пор. – східнослоб. *завал*, *камін':а*, *купа*, *куч'а*, *навал*, *навала*, *насип* [15, 333]. Основну групу термінів на позначення 'купа каміння' складають віддієслівні утворення з кореневою основою *-вал-*. В українській літературній мові лексему *навал* 'нагромадження чого-небудь у великій кількості; купа, куча' [16, V, 23]. Загалом у центральноукраїнських та східнослобожанських говірках *вал*, *навал*, *отвал* [4, 31]) смислове навантаження термінів зосереджене за ДО 'нагромадження певної кількості каміння'. В інших українських говірках такі найменування вказують на дендрооб'єкт: середньопол. *завал* 'запущений ліс', 'купа хмизу, гілля' [24, 324]; західнопол. *завали* 'ліс, повалений бурєю' [13, 260]; західнопол. *завал*, *завал':а* 'дерева, повалені бурєю', *навал':а* 'купа гілля, лісового сміття' [7, 49, 85].

Загальномовний ГТ *куч'а* [4, 31] з географічною семантикою 'купа каменів' відомий в українських діалектах з такими видозмінами в семантиці: середньопол., східнослоб. *куча* 'купа' [24, 347; 15, 354]; західнопол. *куча* 'штучний горб, насип', 'висока, відкрита, спустошена місцевість, вільна від рослинності' [13, 272]; західноукр. *кучка* 'невеликий насип' [11, 31]; східнопол. *куча* 'куча каміння' [21, 176]; східностеп. *куча* 'підвищення на місцевості антропогенного походження', 'нагромадження чого-небудь', *кучка* 'невелике підвищення на місцевості антропогенного походження' [14, 246].

На позначення місця видобування каменя в центральноукраїнських говірках вживається загальномовне *кар'єр* (пор. 'місце відкритого добування копалин, які залягають неглибоко, а також гірничє підприємство для такого добування', 'місце, де добувають камінь, глину, пісок і т. ін.' [16, IV, 105], *каменоломня*, *камен'арн'а* 'родовище каменю, де його видобувають, розробляють; кар'єр, каменоломня' [16, IV, 82]) *каменоломн'а*, *камен'арн'а*, *камй'анци'а*, *камй'арн'а* 'місце добування каменю' [4, 33]. В інших українських говорах *кар'єр* означає 'місце видобування глини', 'місце видобування піску', 'місце добування каменю' *каме"ний кар'єр*, *каме"ноломн'а*, *каме"н'арн'а*, *кам'ині кар'єр* [15, 335]; західнопол. *кар'єр* 'місце добування піску', 'місце добування глини', 'місце добування вапняку', 'яр на території кар'єру', 'низьке піщане місце', *каменоломн'а* 'місце добування каменю', *каме"н'арн'а* 'місце добування каменю' [13, 265–266]; західнопол. *кар'єр* 'місце, де вибрали глину і пісок', 'висохле русло' [6, 61]; середньопол. *кар'єр* 'місце відкритого видобування корисних копалин', 'місце, де добувають камінь, крейду', 'яма, у якій добувають білу глину', 'місце, де добувають глину, пісок', 'місце добування торфу', 'місце на болоті, де викопали торф', *кар'єри* 'місце добування глини, піску', 'місце добування каменю', 'глибокі ями, що утворилися на місці добування корисних копалин', *каменоломн'а* 'місце, де добувають камінь', *камен* 'окремиї камінь', 'місце добування каменю', *каме"н'арн'а* 'місце добування каменю', *камін* 'окремиї камінь' 'місце добування каменю', *камієноломи* 'місця, де добувають камінь', *кам'ин* 'окремиї камінь', 'сукупність каменів', 'місце добування каменю', 'ділянка поля, усіяна дрібним каменем' [24, 334–335]; східностеп. *кар'єр* 'місця відкритого видобутку природних мінералів (глини, каменю, піску)' [14, 66].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. У результаті проведеного дослідження зафіксовані в центральноукраїнських говірках Кіровоградщини НГТ на позначення ГО «камінь» мають строкату репрезентацію. До складу аналізованої групи ввійшли найменування, що виникли внаслідок впливу інтралінгвальних і екстралінгвальних чинників. У межах проана-

лізованої групи НГТ, як однозначні, позбавлені переносно-образних значень і емоційно-експресивної функції, так і мають свою специфіку, зумовлену тісним зв'язком, по-перше, з топонімічними утвореннями і, по-друге, з реаліями географічного середовища, що динамічно змінюються. Дослідження їхньої генези та семантичних відтінків показало як спільне, так і відмінне на матеріалі інших українських діалектів.

Українська НГТ, як і в слов'янських мовах, допоки вивчена в аспекті співвідношення споконвічної і запозиченої лексики, етимологічному та системному. Перспективу всебічного аналізу цієї групи лексики вбачаємо у збиранні матеріалу з усього українського простору та всебічному дослідженні процесів у народній географічній термінології в просторі й часі.

Список використаних джерел

1. Григорян Э. А. Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков / Э. А. Григорян. – Ереван : Айастан, 1975. – 260 с.
2. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. В. Громко ; відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. – 172 с.
3. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Громко Тетяна Василівна. – Кіровоград, 2000. – 194 с.
4. Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. – К. – Кіровоград : РВГ Ш КДПУ, 1999. – 224 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1980–1982. – Т. I–IV.
6. Данилюк О. К. Словник народної географічної термінології Волині / Оксана Климівна Данилюк. – Вид. друге, доп. і виправл. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
7. Данилюк О. К. Географічна термінологія Волині : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Данилюк Оксана Климівна. – Луцьк, 2000. – 222 с.
8. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–7.
9. Малько Р. Н. Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне) / Р. Н. Малько; ред. Р. В. Кравчук. – Минск : Наука и техника, 1974. – 144 с.
10. Марусенко Т. А. Из наблюдений над украинскими названиями рельефов / Т. А. Марусенко // *Studia Slavica*. – Budapest, 1972. – Т. XVIII. – S. 197–234.
11. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)*. – М. : Наука, 1968. – С. 206–255.
12. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев. – М. : Мысль, 1984. – 653 с.
13. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Потапчук Ірина Михайлівна. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 356 с.
14. Сіденко Н. П. Географічна апеліативна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Сіденко Надія Петрівна. – Донецьк, 2003. – 261 с.
15. Слободян О. В. Географічна народна термінологія східнословобожанських говірок Луганщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Слободян Олена Вікторівна ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2017. – 468 с.
16. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
17. Сокіл Н. Народна географічна термінологія Гуцульщини та Бойківщини / Н. Сокіл // *Вісн. Прикарпат. ун-ту. Філологія (мовознавство)*. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XIX–XX. – С. 43–46.
18. Сучасний тлумачний словник української мови / за ред. В. В. Дубічинського. – Х. : Школа, 2007. – 832 с.
19. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды / Н. И. Толстой ; отв. ред. С. Б. Бернштейн. – М. : Наука, 1969. – 260 с.
20. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва; под. ред. и с предисл. Б. А. Ларина. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. I–IV.
21. Черепанова Е. А. Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья. (Опыт семантической классификации) / Е. А. Черепанова // *Полесский этнолингвистический сборник : материалы и исслед.* / отв. ред. Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1983. – С. 173–189.

22. Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья : словарь / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 274 с.
23. Чучка П. П. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 75–82.
24. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Шийка Світлана Володимирівна. – К., 2013. – 451 с.
25. Шульгач В. П. Словник географічних термінів Західного Полісся / В. П. Шульгач // Ономастика України та етногенез східних слов'ян. – К., 1998. – С. 215–226.
26. Яшкін І. Я. Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў : Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін. – Мінск : Беларус. навука, 2005. – 808 с.

Анотація. Народні географічні терміни на позначення каменю об'єднані в семантичні ряди окремими релевантними ознаками: розмір, походження. Діалектні й говіркові особливості зумовлюють варіативність аналізованих слів за фонетичним та словотвірним оформленням, що спричиняється до їх синонімічного використання, увиразнення місцевого мовлення.

Ключові слова: народна географічна термінологія, географічний об'єкт, лексико-семантична група, семантика, сема, діалект, говірка.

Summary. Research of Ukrainian folk geographical terminology is actual in many aspects. Firstly, it is addition to the dialectal base at the level of this thematic group, which in the prospect is oriented to the conclusion of «Dictionary of folk geographical terms of Ukraine», secondly, folk geographical terminology is arsenal of apelyatyv, traditionally investigated ономастами, and thirdly, naturally, that dialectology studios in this industry give material for further researches from etymology, vocabulary, to the word-formation and others like that.

The however fixed dialectal vocabulary does not embrace all загальноукраїнського space as yet. It is conducted by the author of the article of research of folk geographical terminology of Central Ukraine (on material of Kirovograd region) showed that this lexical group was numeral enough and important part of national speech.

As a result of the conducted research fixed in the manners of speaking of Kirovograd region of the name on denotation of stone have wide репрезентацію. Analysable words are incorporated in semantic rows by separate relevant signs: size and origin. Dialectal features predetermine considerable варіативність of folk geographical terms on denotation of stone after phonetic and word-formation registration, which is caused to their synonymous use, underlining of the local broadcasting and others like that.

The names which arose up as a result of influence of intralinguistic and Extralinguistic factors entered in the complement of analysable group. Within the limits of the analysed group of words, both synonymous, deprived portable-vivid values and emotionally-expressive function and those, which have the specific predefined by close connection, firstly, with toponymy educations and, secondly, with realities of geographical environment, that change dinamically. Research of their origin and semantic tints showed both a common and excellent on material of other Ukrainian dialects.

Ukrainian folk geographical terminology, as well as in the Slavic languages, while studied in the aspects of correlation of the Ukrainian and adopted vocabulary, in etymologic and system. See the prospect of comprehensive analysis of this group of vocabulary in collection of material from all Ukrainian space and comprehensive research of processes in folk geographical terminology in space and time.

Key words: folk geographical terminology, geographical object, lexico-semantic group, semantics, sema, dialect, manner of speaking.

Отримано: 21 липня 2017 р.